

101820

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΥΡΓΙΑ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΕΠ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΕΤΣΙΟΥ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΣΠΥΡΟΣ ΜΕΛΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ

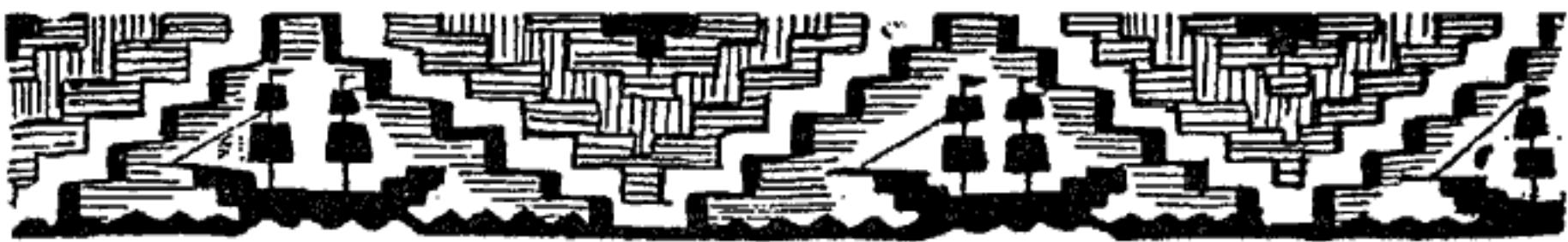
1 ΙΟΥΛΙΟΥ — 15 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ

1952

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΔΗΜ. Ν. ΠΑΠΑΔΗΜΑ
ΙΠΠΟΚΡΑΤΟΥΣ 23 — ΑΘΗΝΑΙ

ΣΠΥΡΟΥ ΜΕΛΑ, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν

Ο ΑΓΩΝΑΣ ΜΑΣ

Ο ΑΡΙΣΤΟΤΟΛΗΣ ΚΑΙ Ο ΜΥΘΟΣ

«Ἄρχὴ μὲν οὖν καὶ οἶον φυχὴ δύ μύθος τῆς τραγῳδίας...»
ΑΡΙΣΤΟΤΟΛΗΣ («Ποιητική», 15).

Γιὰ τὴν ἔκπληκτικὴ διάνοια τοῦ Ἀριστοτέλη, ποὺ ἀγκάλιασε δλες τὶς περιοχὲς τοῦ ἐπιστητοῦ καὶ ἔβαλε τὰ θεμέλια τῆς ἀνθρώπινης ἐπιστήμης, θὰ μιλήσουν ἄλλοι, πιὸ ἀριστόδοι απὸ μένα, δσο ἐπιτρέπει δ στενὸς χῶρος τοῦ πρώτου αὐτοῦ ἀφιερωματος. Ἡ τεράστια τούτη μορφὴ τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ κόσμου μπαίνει στὴν ἔρευνά μας, ἀπὸ μιὰ οὐσιαστικὴ πλευρά, ποὺ σχετίζεται ἡμεσα μὲ τὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία καὶ μάλιστα στὸ ὑψηλότερο δημιούργημά της—τὸ δρᾶμα: Στάθηκε διστορικός, δ φυσιολόγος (ἄν μοῦ ἐπιτρέπουν τὴν ἔκφραση) καὶ δ νομοθέτης τῆς τραγῳδίας. Σ' αὐτὸ τὸ ἀποκορύφωμα τῆς λογοτεχνικῆς δημιουργίας εἶναι ἀφιερωμένο τὸ μεγαλείτερο μέρος τῆς «ποιητικῆς» του, τῆς πρώτης συγκροτημένης αἰσθητικῆς τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ποὺ γράφτηκε στὸν κόσμο. Αἰῶνες πέρασαν τὸ δρᾶμα ἐσταδιοδρόμησε σ' ἄπειρες ἐποχὲς καὶ πλῆθος ἔθνη· χύθηκε, ποτάμια δλάκερα, τὸ μελάνι, σὲ συζητήσεις γύρω ἀπ' αὐτό, τὸ βαρυσήμαντο ἔργο. Ἀλλὰ μένει ἀσάλευτο, στὶς γενικές του ἀρχές, μνημεῖο ἀκατάλυτο ἔστερον καὶ βαθύτατου στοχασμοῦ ἐπάνω στὰ προβλήματα τῆς τραγικῆς ποίησης. Οἱ δρισμοί του, ἡ ἀνάλυση τῶν στοιχείων τοῦ εἴδους καὶ ἡ ιεραρχικὴ τοκοθέτησή τους ἀντεξαν στὴ δοκιμασία τοῦ χρόνου καὶ τῶν πνευματικῶν γενεῶν. Ἡ «Ποιητική» του εἶναι ἡ αἰσθητικὴ Βίβλος κάθε ἀληθινοῦ δραματουργοῦ. Καὶ εἶναι συνάμα δ θεσμοθέτης κάθε πραγματικῆς ποιητικῆς δημιουργίας. Θεωρήσαμε πολὺ ἐπίκαιρο νὰ θυμήσουμε, αὐτὸ τὸ μνημεῖο, στοὺς σημερινοὺς ιεροφάντες τοῦ ποιητικοῦ λόγου, ἀλλὰ καὶ σ' ὅσους, πρὸ πάντων, καταγίνονται μὲ δραματουργικὲς ἀπόπειρες: «Οχι πώς δὲν τὸ ξαίρουν, ἀλλὰ πώς δὲ θέλουν νὰ τὸ νιώσουν στὴν ἀμείλιχτη οὐσίᾳ του—γιατὶ τότε μπορεῖ ν' ἀφηναν τὴν πέννα στὴν ἡσυχία της· καὶ τὸ κέρδος δὲ θὰ ἥτανε διόλου μικρό...»

* * *

Πολλοὶ γραμματολόγοι καὶ ιστορικοὶ τῆς φιλοσοφίας, ἔξετάζοντας τὴν «Ποιητική», δοκιμάζουν ζωηρὴ ἔκπληξη, δτι δ Ἀριστοτέλης δὲν ἀναφέρει καθόλου τὴ λυρικὴ ποίηση, ποὺ ὠστόσο εἶχε μπροστά του σπουδαῖα δημιουργήματά της. Ἀγνοεῖ ἀποφασιστικὰ καὶ αὐτὸν τὸν Πίνδαρο. Ὁ Πλάτων εἶχε βγάλει, μ' δλες τὶς τιμές, τοὺς ποιητές, χωρὶς καμμιὰ ἔξαιρεση, ἀπ' τὴ Δημοκρατία του, δ Ἀριστοτέλης ἔβγαλε, ἀπὸ τὴν «Ποιητική» του, τοὺς λυρικούς. Ἡ προβολὴ τοῦ «ἔγω», ποὺ κυριαρχεῖ στὸ λυρικὸ τραγοῦδι, κάθε τὶ τὸ ὑποκειμενικό, δὲν ἀποτελεῖ γι' αὐτὸν στοιχεῖο ποίησης. Ἡ οὐσία τῆς ποιητικῆς τέχνης βρίσκεται, ἀντίθετα, στὸ σβήσιμο τοῦ ὑποκειμενικοῦ, στὴν ἀναζήτηση καὶ τὴν ἀπόδοση τοῦ καθολικοῦ—τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητας. Κι ἀπὸ δῶ ἀκριβῶς πηγάζει καὶ δ τόσο παρεξηγημένος (καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς ρεαλιστὲς). δρισμὸς τῆς τέχνης σὰν «μίμηση». Μὰ εἶναι τόσο εὔκολο νὰ ξεκαθαρίσει κανένας ἀμέσως, πῶς, μ' αὐτὸ τὸν δρό, θννοεῖ τὴν ἀπόδοση τοῦ ἔσωτερου

παλιμοῦ τὴς ζωῆς καὶ δχι τὴν ἀπομίμηση τῆς φλούδας της, δηλαδὴ τῶν ἔξωτερικῶν της φαινομένων, ποὺ δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ἐπεκταθῶ σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Θέλω, μάλιστα, νὰ βγάλω ἀπὸ τὴ μέση καὶ τὴ σφαλερὴ ἀντίληψη, δτί τάχα ὁ Ἀριστοτέλης στὴ βάση αὐτὴ πονθαλε γιὰ τὴν ἐρμηνεία τῆς τέχνης—τὴ «μέμηση»—ἀκολούθησε τὸν ἀντικειμενισμὸ τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος, ποὺ ἀνέτρεψε ὁ χριστιανισμὸς μὲ τὴν ἔξαρση τοῦ «ἐγώ» ἀκόμα καὶ τοῦ πιὸ ταπεινοῦ. Ἡ ἀρχαιότης αὐτὴ ἔκτιμοῦσε καὶ χαιρότανε καὶ τοὺς λάμβους τοῦ Ἀρχίλοχου καὶ τὰ ἐρωτικὰ τραγούδια τῆς Σαπφώς καὶ τὰ βιαχικὰ τοῦ Ἀνακρέοντα, μ' ὅλο τὸν ἔντονο ὑποκειμενισμὸ τους. Ἀλλά, κατὰ τὴν αἰσθητικὴ νομοθεσία τοῦ Ἀριστοτέλη, δπος τὴν παρουσιάζει στὴν «ποιητική» του (ποὺ εἶναι, ὡς γνωστόν, ἔνα βιβλίο, τετράδια μᾶλλον, παραδόσεων γιὰ τοὺς μαθητές του) πρῶτος καὶ ἀπαρέγκλιτος καὶ ὄνας τῆς ποιητικῆς τέχνης εἶναι ἡ ἀναπαράσταση—ἡ «μέμηση»—τοῦ ἀντικειμενικοῦ.

Γι' αὐτὸ δὲν ἔξετάζει παρὰ μονάχα τὴν Ἐπικὴ καὶ τὴ Δραματικὴ ποίηση. Καὶ δμως ἡ λυρικὴ ποίηση, χρονικό, βρίσκεται ἀνάμεσα στὶς δυο. Ὁ Ἀριστοτέλης ὑπερηδᾶ τὸν ἔνδιαμεσο αὐτὸ σταθμό. Καί, προκειμένου γιὰ τὴν Ἐπικὴ ποίηση, μ' ὅλο ποὺ τὴ χαρακτηρίζει τὸ ἀναπαραστατικὸ στοιχεῖο, δηλαδὴ τὸ ἀντικειμενικό, ἔστερα δείχνει τὴν προτίμησή του στὰ μέρη, ποὺ ὁ ἀφηγητὴς παραμερίζει γιὰ ν' ἀφήσει τὰ πρόσωπα, μὲ τὶς πράξεις τους καὶ μὲ τὰ λόγια τους, νὰ γίνουν αὐτάγγελτα. Στὸν Ὁμηρο, δηλαδή, δὲ βλέπει ὁ Ἀριστοτέλης, παρὰ τὸν προάγγελο τῆς τραγωδίας, ποὺ εἶναι ἡ πιὸ τέλεια μορφὴ ποιητικοῦ λόγου: Ἀντικειμενικὴ ἀναπαράσταση ἀνθρώπινης πράξης, δπου τὸ «ἐγώ» τοῦ ποιητῆ δὲν προβάλλεται πουθενά: Ἐκφράζεται σύμφωνα μὲ τὴ δραματικὴ διαδικασία, μέσα ἀπὸ ἄλλες ψυχὲς καὶ ἄλλες φωνές, ποὺ δὲν εἶναι δικές του. Ἐτσι τὸ πρῶτο μήνυμα αἰσθητικῆς, ποὺ μᾶς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων, μὲ τὸ στόμα ἔνδος ἀληθινοῦ κολοσσοῦ τοῦ ἀνθρώπινου στοχασμοῦ, διατυπώνει τὸ αἴτημα τῆς συντονιστικῆς τέχνης. Καὶ ἀν ἡ τραγωδία εἶναι ἡ ἀνώτερη μορφὴ ποιητικῆς δημιουργίας εἶναι ἀκριβῶς γι' αὐτό: "Ἐδοσε, στὴν ποίηση, σὲ βαθμὸ ἀξεπέραστο, τὴ συντονιστικὴ ἔκφραση.

* * *

Αὐτὸς εἶναι δ λόγος ποὺ ἀνάμεσα στὰ στοιχεῖα ποὺ συναποτελοῦν τὴν τραγωδία δ Ἀριστοτέλης βάζει, σὰν πρώτιστο, τὴ συγκρότηση τοῦ μύθου. Εἶναι, δπως δ ἕδιος λέει, ἀρχὴ καὶ ψυχὴ τοῦ δράματος. Εἶναι τὸ βαρύτιμο ὑφασμα τῆς ἀντικειμενικότητας. Ὁ ποιητής, μορφώνοντας μῆθο, κάνει τὸ οὖσιαδέστερο βῆμα στὸ χῶρο τῆς πραγματικῆς τέχνης, ἀνοίγει τὴ μόνη δυνατὴ θύρα στὸ πλαστικὸ ἔντατο, τὸ ἀναπαραστατικὸ—τὴ «μέμηση» τῆς ζωῆς, γιὰ νὰ μεταχειριστῷ τὸν τόσο παρεξηγημένο δρό. τοῦ Ἀριστοτέλη. Πλαστουργῶντας τὸ μῆθο δένεται δ ποιητής μὲ τὴ ζωὴ αἰώνων καὶ γενεῶν, τὴν ἴστορία ἥ τοὺς θρύλους (ποὺ εἶναι κι' αὐτὸι ἔνα εἶδος ἴστορίας) μὲ τὶς μορφές, ποὺ ἔχει ἀναδείξει σὲ σύμβολα ἐπεξεργασία μεγάλων δράμων μέσα στὴν ἀπέραντη ροή τοῦ χρόνου. Ἐτσι βγάλνει ἀπὸ τὴ μυστικότητα τοῦ θάτου, ἀπὸ τὸν ρευστὸ καὶ φευγαλέο κόσμο τοῦ ὑποκειμένου στὸν κόσμο τοῦ καθολικοῦ, τὸν κόσμο τῆς τέχνης.

Ἄλλὰ συνάμα, μέσα σ' αὐτὴ τὴν περιοχή, δ ποιητής, συγκροτῶντας τὸ μῆθο, δουλεύει λεύτερα τὰ στοιχεῖα του καὶ νομοθετεῖ τὴν ἴεραρχία τους, δίνοντας τὴ θέση του στὸ κάθε τί, νόημα, κίνηση, παλμὸ ζωῆς. Κι' αὐτὸ ἀποτελεῖ τὴ θεμελιώδεστερη πλευρὰ τοῦ ἔργου του, ἀλλὰ καὶ τὴ δυσκολότερη. Καὶ δ Ἀριστοτέλης δὲν παραλείπει νὰ τονίσει, δτι, γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ἡ ἀρτια συγκρότηση τοῦ μύθου, ἡρθε τελευταία στὴν ἔξελιξη τῆς τραγωδίας, ποὺ ἀναγνωρίζει σὰν τελειότερη μορφὴ ποίησης. Ἐπρεπε νὰ δουλέψουν γενεὲς ποιητῶν, γιὰ ν' ἀναπτύξουν, μ' ἐπίμονη καὶ λεπτὴ ἐπεξεργασία τὰ στοιχεῖα τοῦ μύθου, γιὰ νὰ φανεῖ ἔστερα, δτι αὐτὸς εἶναι πραγματικὰ τὸ πρωτεῦον στοιχεῖο τῆς τραγωδίας καὶ δευτερεύοντα διὰ τ' ἄλλα. Θὰ ρωτήσει δμως κανένις, ἔχοντας κάποια ἰδέα τῆς τραγωδίας: Ἄφους εἶναι οἱ μύθοι δλοι δοσμένοι ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἐποποιία) τότε ποιὰ εἶναι ἡ

λευτεριά τοῦ ποιητῆ; Ἡ λευτεριά τοῦ τεχνίτη νὰ μεταχειριστεῖ τὸ ὄλικό του; Μέσα στὰ πλαίσια τῶν δοσμένων, τῶν τυποποιημένων μύθων τῆς παράδοσης (ή τὰ περιστατικὰ τῆς ἴστορίας) αὐτὸς διαλέγει καὶ ταχτοποιεῖ τὰ στοιχεῖα μὲ μοναδικὸ γνώμονα τὶς ἀπαιτήσεις τῆς τέχνης του. Κάνει τεράστιο βῆμα ὁ Ἀριστοτέλης, παραμερίζοντας τὸ θρησκευτικὸ χαρακτῆρα τῶν μύθων, ὅπως καὶ τῆς τραγωδίας. Θ' ἀδιαφοροῦσε τέλεια γιὰ τὴν παραβίαση τῶν παραδεχομένων πλαισίων τῶν μύθων, ἀκόμα καὶ τὴν πλαστουργία δραματικοῦ μύθου ἔξω ἀπὸ αὐτοὺς (ὑπάρχει σὰν ἔνα προμάντευμα τῆς νεώτερης, λεύτερης δραματουργίας μέσα στὴν «Ποιητική» του) φτάνει νὰ τηροῦσε ὁ ποιητὴς τοὺς ἀπαρέγκλιτους δραματουργικοὺς νόμους.

Καὶ ὁ μύθος, τὸ πρωταρχικὸ καὶ θεμελιακὸ αὐτὸς στοιχεῖο τῆς τραγωδίας, ὑπόκειται σὲ νόμους, αὐστηροὺς κι ἀπαραπάλευτους. Στὸ πρῶτο αἴτημα, ποὺ βάζει ὁ Ἀριστοτέλης, γιὰ τὴ συγκρότηση τοῦ δραματικοῦ μύθου, στὴν δλοκλήρωση—«τὸ τέλειον» ὅπως τὸ λέει—ἀναλάμπει, ἐκπληριτικὴ ἀληθινά, ἡ μεγαλείτερη ἀλήθεια, ποὺ διατυπώθηκε ποτέ, προκειμένου γιὰ τὴν ποιητικὴ δημιουργία, δτὶ τὸ ἔργο καὶ ίδιαίτερα τὸ δρᾶμα, μοιάζει μὲ ζωντανὸ πλᾶσμα, ποὺ τὰ μέλη του ἔχουν δργανικὴ συνοχὴ, ἐνότητα ἐσωτερική, ἀδιάσπαστη, ὅπως τὰ φυσικὰ ὅντα· δτὶ ἀποτελοῦν σύνολο, ποὺ πάλλεται ἀπὸ ἔνιαία πνοή. Τέτοιος πρέπει νὰ εἶναι ὁ δραματικὸς μύθος: «Ολοκληρωμένο καὶ ζωντανό, ἔνιαίο δημιουργημα, μὲ ἀρχή, μέση καὶ τέλος, μὲ τέτοια συνοχὴ δεμένα, τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, μὲ τόσο σφιχτὴ ἀναγκαιότητα, ποὺ νὰ μὴ μπορεῖς γένεταις τίποτα, χωρὶς νὰ καταστρέψεις τὸ πᾶν.

* * *

Σὰν ἄλλη καὶ σημαντικὴ ἀρετὴ τοῦ μύθου, σὰν ἄλλο νόμο ἀπαράβατο τοῦ μύθου, βάζει ὁ Ἀριστοτέλης τὸ μέγεθος. Αὐτὸς τὸ στοιχεῖο, ποὺ ἀνήκει, ὡς γνωστόν, στοὺς γενικοὺς προσδιορισμοὺς τοῦ Ἀριστοτελικοῦ δραίου (μέγεθος καὶ τάξις εἶναι γι' αὐτὸν οἱ κύριοι χαρακτῆρες τοῦ δραίου) στὸ μύθο εἶναι ἀπαραίτητο νὰ προσδιοριστεῖ. Τὸ μέγεθος τῶν δργανικῶν πλασμάτων καθορίζει ἡ φύση τους, οἱ νόμοι ποὺ διέπουν τὴν αὔξησή τους καὶ βάζουν ὅριο σ' αὐτή. Γιὰ τὸ δραματικὸ καὶ γενικὰ τὸ ποιητικὸ δημιουργημα, αὐτὸς τὸ ὅριο ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὴν αἰσθητική. Προκειμένου γιὰ τὸ δρᾶμα ἡ αἰσθητικὴ νομοθεσία εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ αὐτὴν τοῦ ἔπους. Σὲ καμμιὰ περίπτωση τὸ μέγεθος τοῦ μύθου δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι τέτοιο, ὥστε νὰ χάνεται ἡ ἀντίληψη τοῦ συνδόλου. Ἡ φαγδαιότητα τοῦ ωυθμοῦ, ποὺ προβαίνει, στὸ δρᾶμα, τὸ ἔετύλιγμα τοῦ μύθου, εἶναι ἀπὸ τὰ θεμελιώδη χαρακτηριστικὰ τοῦ εἴδους. Ἄλλα κι' αὐτὴ ἡ φαγδαιότητα ἔχει τὰ δριά της. Καὶ δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ εἶναι τέτοιο—τὸ μέγεθος τοῦ μύθου, δηλαδή, τόσο περιορισμένο—ὥστε νὰ χάνεται ἡ ἐντύπωση (καὶ ἡ διάκριση) τῶν μερῶν. Τὸ μέγεθος τοῦ μύθου πρέπει νὰ εἶναι τέτοιο, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη, ὥστε νὰ μπορεῖς νὰ τὸν συνοψίσεις σὲ σύντομη ἀφήγηση: «Ἀποφυγὴ φορτώματος, συγκέντρωση, πέταγμα τοῦ περιττοῦ, ξάστερες καὶ μεγάλες γραμμές.

Ἄλλος νόμος, τὸ ἴδιο σπουδαῖος κι' αὐτός, εἶναι τῆς ἐνότητας. Πῶς θὰ μποροῦσε νὰ νοηθεῖ ὁλοκλήρωση τοῦ μύθου χωρὶς αὐτή; Εἶναι ἀπαραίτητη ὅχι μόνο σὰ συστατικὸ τοῦ «τελείου» (δηλαδή τοῦ τελειωμένου, τοῦ δργανικοῦ) ἄλλα καὶ γιὰ τὴν αἰσθητικὴ χαρά, ποὺ πρέπει νὰ δίνει τὸ ἔργο. Εἰκόνα διασπασμένη, ἀναπαράσταση περιστατικῶν, ποὺ τοὺς λείπει ὁ δεσμὸς τοῦ ἔνιαίου, τί ἄλλο μπορεῖ νὰ δημιουργήσει παρὰ δυσάρεστη σύγχυση; Αὐτὴ τὴν ἐνότητα στὴν τραγωδία δὲ μπορεῖ νὰ τὴ δόσει τὸ γεγονός, δτὶ τὰ περιστατικὰ τοῦ μύθου ἀνάγονται σ' ἔναν ἥρωα. Αὐτὸς μπορεῖ νὰ γίνεται στὸ ἔπος, ἄλλα καὶ πάλι ἀπὸ αὐτὰ τὰ περιστατικὰ ὃ ἔπικος ποιητὴς πρέπει νὰ διαλέξει ἐκεῖνα ποὺ χαρακτηρίζουν περισσότερο τὸν ἥρωα. Ἡ Ἀριστοτελικὴ «Ποιητικὴ» καταδικάζει αὐτὴ τὴν ἔξωτερητα, ποὺ φαινομενικὰ μονάχα μπορεῖ ν' ἀποκαταστήσει τὸ πρόσωπο τοῦ ἥρωα.

Οὕτε τὴ χρονικὴ ἐνότητα τῶν περιστατικῶν—δτὶ δηλαδή ἀνάγονται σ' ἔνα καὶ τὸ αὐτὸς ἴστορικὸ γεγονός—ἐννοεῖς ὁ Ἀριστοτέλης τὴν ἐνότητα τοῦ μύθου. Εἰ-

ναι κι' αντὴ ἔξωτερική. Διάφορα περιστατικὰ μποροῦν νὰ συμβοῦν τὸν Ἰδιο καιρὸν καὶ νὰ εἶναι τόσο ἀσχετα, τὸ ἔνα μὲ τὸ ἄλλο, δοῦ κι' ἀν εἴχαντα γίνεται σὲ διάφορες ἕποχές. "Οσο γιὰ τὴν ἐνότητα τοῦ τόπου καὶ τοῦ χρόνου, ποὺ ἔτελιγεται διάδοσης καὶ ποὺ βασάνισαν τόσους δραματουργοὺς (καὶ... ἀφόρισαν τὸ Σαικαπηρ !) διάδοσης ἀπόδειξε πώς δὲν ἔχουν τὴν παραμικρὴ σχέση μὲ τὴ δραματουργικὴ νομοθεσία τοῦ Ἀριστοτέλη.

Τὸ αἰτημα τῆς ἐνότητας, δύναται τὸ βάζει διάφορος στὴν «ποιητική» του ἀποβλέπει στὴν πρᾶξη. "Αναπαράσταση πράξης εἶναι ἡ τραγωδία, γιατὶ στὴν πράξη ὀλοκληρώνεται διάδοσης. Λευτεριὰ (λεύτερη ἔκλογη) καὶ πράξη, ἐνάντια σ' ὅλες τὶς ὄλλες δυνάμεις, εἶναι τὸ οὖσα τοῦ τραγικοῦ ἥρωα. Ἀλλὰ γιὰ νὰ εἶναι ἡ ἀναπαράσταση τέλεια (δηλαδὴ διάδοσης ὀλοκληρωμένος) πρέπει νὰ ὑπάρχει ἐνότητα στὴν πράξη αὐτῇ: "Οχι νὰ εἶναι μία ἡ πράξη, ἀλλὰ οἱ ὅποιες πράξεις νὰ ἔχουν ἀδιάσπαστη ἐνότητα. Κι αὐτὸ φέρνει στὴ μέση τὸ ἄλλο αἴτημα, τὸν ἄλλο νόμο ποὺ διέπει τὴ συγχρότηση τοῦ μύθου: Τὴ λογικὴ συνοχή. Αὐτὸ σημαίνει, διτὶ στὴν ἀλληλουχία τῶν δραματικῶν περιστατικῶν πρέπει νὰ ὑπάρχει ἄκρα ἀναγκαιότης, ἀφοῦ ἡ ἐννοιά της προσδιορίσθει δχι μόνο ἀπὸ τὴ λογικὴ πλευρά της, ἀλλὰ κι ἀπὸ κάθε ἄλλη (ψυχολογική, ἡθική, αἰσθητικὴ κ.τ.λ.). Τὸ ἔτελιγμα τοῦ μύθου, μὲ ἄλλα λόγια, πρέπει νὰ προβαίνει ἀπὸ τὴ μιὰ φάση στὴν ἄλλη, μὲ ἀπόλυτη συνέπεια. Τὸ τυχαῖο καὶ τὸ συμπτωματικὸ δὲν ἀποκλείεται βέβαια: "Άφοῦ ὑπάρχει καὶ παίζει ρόλο στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πρέπει νὰ ἔχει κι αὐτὸ τὴ θέση τον στὴν ἀναπαράσταση (στὴ «μίμηση») τῆς ζωῆς. Ἀλλὰ πρέπει δι ποιητὴς καὶ τὸ τυχαῖο καὶ τὸ συμπτωματικὸ νὰ τὸ μεταβάλει σ' ἀναγκαῖο, μέσα στὸ μύθο, νὰ τὸ περιλάβει στὸ νόμο τῆς συνοχῆς: Οἱ ἀντιδράσεις, μὲ ἄλλα λόγια, τῶν ἀνθρώπων, ἀπέναντι σ' αὐτὸ τὸ τυχαῖο, νὰ προσδιορίζωνται ἀπὸ τὶς ψυχολογικὲς καὶ ἡθικὲς ἀναγκαιότητες.

Μὲ τὴν προϋπόθεση αὐτὴ ὅλα μποροῦν νὰ χωρέσουν στὸ μύθο: Καὶ οἱ ὑπερφυσικὲς ἐπεμβάσεις καὶ τὰ θαύματα καὶ κάθε εἶδος ἀπρόοπτο, φτάνει νὰ παίρνει τὴ μορφὴ τοῦ δυνατοῦ. "Η τραγωδία εἶναι ἡ περιοχὴ τοῦ πιθανοῦ, κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη—δχι τῆς πιθανοφάνειας καὶ τῆς ὅμοιαλήθειας—ἄλλα τοῦ πιθανοῦ, σύμφωνα μὲ τοὺς ἔσωτερικοὺς νόμους, ποὺ διέπουν τὴ ζωὴ. "Η ἀποκάλυψη αὐτῶν τῶν νόμων, μέσα στὸ δραματικὸ ποίημα, εἶναι μιὰ ἀπὸ τὶς πηγές, ἡ κυριώτερη, τῆς αἰσθητικῆς χαρᾶς, ποὺ δίνει. "Η τραγωδία, κατὰ τὸν φιλόσοφο, πλουτίζει μὲ ἀνώτερη μάθηση, γιὰ τὰ πράγματα τῆς ζωῆς. Καὶ γι' αὐτὸ δὲν δίστασε νὰ διατυπώσει αὐτὸ τὸν ἀφορισμό, ποὺ πανηγύρισαν—καὶ μὲ τὸ δίκιο τους—ὅλοι οἱ ποιηταὶ τῆς Γερμανίας: "Οτι δι ποίηση εἶναι πολὺ σπουδαιότερη ἀπὸ τὴν ίστορία.

Θέλοντας νὰ ἔξαρει τὴ σημασία τοῦ μύθου, δι ποιητέλης, στὴν «Ποιητική» του γράφει διτὶ χωρὶς «ἡθος» (χωρὶς χαρακτῆρες δηλαδὴ) πολλοὶ νέοι κι ἀπειροὶ ποιητὲς γράψαντες τραγωδίες. Ἀλλὰ χωρὶς μύθο κανένας. Καὶ συμβουλεύει τοὺς ποιητὲς νὰ μιμοῦνται τοὺς ξωγράφους ἔκεινους ποὺ φτιάνουν πρῶτα τὸ σχέδιο τῶν πινάκων τους κι ὑστερα τὸ γεμίζουν μὲ χρώματα—νὰ καταστρώνουν δηλαδὴ πρῶτα τὸ σχέδιο τοῦ μύθου, πρὸ τὴν ξεκινήσουν στὴ δουλειά τους. Φαντάζομαι, διτὶ μίλησε μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο γιὰ νὰ κάμει πιὸ αἰσθητὴ τὴ σπουδαιότητα τοῦ μύθου. Γιατὶ, διαφορετικά, μπαίνει πρόβλημα: Οἱ χαρακτῆρες θ' ἀκολουθήσουν (μὲ ἀβαρίες) τὸν καταστρωμένο μύθο, ἢ δι μύθος θ' ἀλλάξει διακυμάνσεις, κάτω ἀπὸ τὴν αὐτόνομη ἐνέργεια τῶν χαρακτῆρων; "Έχω τὴ γνώμη πώς οἱ δυὸ αὐτοὶ παράγοντες, μύθος καὶ «ἡθος» (χαρακτῆρες) συλλαμβάνονται μαζί, δι ἔνας σὰ συνάρτηση τοῦ ἄλλου. Καὶ μονάχα ἔτσι μποροῦν ν' ἀποτελέσουν δργανικὸ σύνολο. Γιὰ νὰ τελειώνω τὴ σύντομη τούτη σπουδὴ θὰ προσθέσω: Μεγάλη χάρη χρωστᾶμε στὸν Ἀριστοτέλη, ποὺ έχει καθάρισε, μιὰ γιὰ πάντα πώς δ στίχος, τὸ μέτρο, δὲν ἀποτελεῖ γνώρισμα τῆς ποίησης. Μᾶς ἀπάλλαξε ἀπὸ τὸν κόπο νὰ δείχνουμε τοὺς στιχοπλόκους ἐλεεινῶν ἔργων, διτὶ ἔχουν τόση σχέση μὲ τὴ δραματικὴ ποίηση, διση κι ἔνας καταστιχογράφος μὲ τὸν Εὐριπίδη.